

Norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti latviešu valodas tīmekļa tekstos¹

Colloquial variants of demonstrative pronouns in Latvian online texts

Emīlija Mežale

Latvistikas un baltistikas nodaļa
Humanitāro zinātņu fakultāte, Latvijas Universitāte
Visvalža iela 4a, Rīga LV-1050, Latvija
E-pasts: emilija.mezale@lu.lv

Norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantu lietojums ir viena no sarunvalodai raksturīgajām pazīmēm latviešu valodā. Pētījuma mērķis ir šos variantus identificēt un apkopot, kā arī veikt reālajā valodas lietojumā sastopamo piemēru analīzi, vērtējot to izplatību dažādos avotos un lietojuma īpatnības. Pētījuma teorētisko bāzi veido latviešu valodas gramatikas un vārdnīcas, kurās pieminēti un aplūkoti norādāmie vietniekvārdi un to sarunvalodas varianti.

Reālajā valodas lietojumā izmantotie varianti meklēti korpusos „Latviešu valodas emuāru korpus”, „Latviešu valodas tīmekļa korpus” (2006–2007 un 2020–2022) un „Latvijas ziņu portālu raksti”. Kopumā teorētiskajā literatūrā un korpusos atrasti 22 norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti.

Norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantu analīze veikta kvalitatīvi, izmantojot piemērus, kas ekscerpēti no autora pašas vākuma. Tas sastāv no emuāru tekstiem un komentāriem, ziņu portālu tekstiem un komentāriem, kā arī *Instagram* īsstāstiem. Secināts, ka vairāki reālajā valodas lietojumā pastāvošie varianti nav nostabilizējušies. Darinot jaunus variantus, pastāv tendence kombinēt salikteņus no jau esošiem norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantiem vai jau esošiem to salikteņiem. Kvalitatīvā analīze parāda, ka norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti lietoti gan negatīvas emocionālās ekspresijas paušanai, gan stilistiskas ekspresijas piešķiršanai bez negatīvas konotācijas.

Atslēgvārdi: norādāmais vietniekvārds; sarunvaloda; tīmekļa valoda; sociālo tīklu valoda; emuāri.

¹ Publikācija izstrādāta Valsts pētījumu programmas „Letonika latviskas un eiropiskas sabiedrības attīstībai” projektā „Mūsdienu latviešu valodas izpēte un valodas tehnoloģiju attīstība” (Nr. VPP-LETONIKA-2021/1-0006).

levads

Viena no latviešu sarunvalodas iezīmēm ir dažādu norādāmo vietniekvārdu variantu lietojums gan teksta stilistiskās, gan emocionālās ekspresijas paspīlgtināšanai. Līdz šim pētījumos par vietniekvārdiem sarunvalodā uzmanība lielākoties pievērsta to lietojumam no morfosintaktiskā un pragmatiskā viedokļa: piem., raksta autore iepriekšējos darbos aplūkojusi norādāmo vietniekvārdu lietojumu artikulam tuvinātā nozīmē (Mežale 2018, 2019), savukārt Daina Nītiņa (2013, 441) un Andra Kalnača (2011b, 37) aprakstījušas norādāmā vietniekvārda lietojumu, runājot par personu.

Lai arī latviešu valodas gramatikās un vārdnīcās valodas parādības aprakstītas no literārās valodas normu viedokļa, tajās jau izsenis pieminēti arī norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti (sk., piem., Mīlenbahs 1923; Mīlenbahs, Endzelīns 1923; Endzelīns 1951), tāpat tie parādās arī pētījumos (sk. Barbare 2002, 254; Kalme, Smiltnece 1989, 90, 95). Tomēr, kā sagaidāms, šajos darbos minēti tikai atsevišķi varianti, un līdz šim ir trūcis tāda materiāla, kurā būtu lielākā mērā apkopotī un apskatīti latviešu valodā lietotie norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti. Tāds apkopojums būtu derīgs tam, lai veicinātu izpratni par vietniekvārdu lietojumu sarunvalodā, ierosinātu tālākus pētījumus, kā arī būtu izmantojams kā reālās valodas materiāls, radot tādus tekstos, kuros nepieciešams atveidot sarunvalodu, kā daiļliteratūrā un tās tulkojumos.

Pētījuma mērķis ir identificēt un apkopot valodas reālajā lietojumā tīmeklī atrodamos norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantus, analizējot to izplatību un lietojumu. Autore arī aplūkojusi, kādi norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti ir pieminēti latviešu valodas gramatikās un vārdnīcās un kāds ir šo variantu vērtējums.

Raksta pirmajā nodaļā aplūkoti latviešu valodas gramatikās un vārdnīcās pieminētie norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti. Otrajā daļā aprakstīti materiāla izpētes rezultāti, vispirms apkopojot korpusu tekstos atrastos norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantus (varianti iegūti, meklējot lemmas ar morfoloģisko papildinformāciju un bez tās) un veidojot to uzskaiti un pēc tam apskatot autores pašas vākumā atrodamos variantus, tos analizējot arī kvalitatīvi.

Lai noskaidrotu, kādi norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti sastopami reālajā valodas lietojumā, izmantoti latviešu valodas korpusa teksti un autores pašas vākums. Pētījumā izmantoti korpusi „Interneta agresivitātes indekss” (Barometrs), „Latviešu valodas tīmekļa korpus” 2006–2007 un 2020–2022 (Tīmeklis2007 un Tīmeklis2020), „Latvijas ziņu portālu raksti” (Ziņas), „Karogs” 1940–1995” (Karogs) un „Līdzsvarotais mūsdienu latviešu valodas tekstu korpus” (LVK2022), kā arī „Latviešu valodas emuāru korpus” (Emuāri) un „Literatūra un Māksla” (LitMāksla). Izmantojamie korpusi atlasīti, vispirms ierakstot līdzšinējā literatūrā piedāvāto variantu pamatformas (vīriešu dzimtes vienskaitļa formu) latviešu valodas korpusa „Nacionālā korpusu kolekcija” (*korpus.lv*) kopējā meklētājā un sakārtojot rezultātus dilstošā secībā pēc absolūtā biežuma. Izvēlēti tie korpusi, kuros katrs vietniekvārds lietots visbiežāk. Padziļinātai analīzei pētījuma autore izvēlējusies korpusus „Tīmeklis2007”, „Tīmeklis2020”, „Ziņas” un „Emuāri”, jo tie ir morfoloģiski marķēti, kā arī tematiski un no tekstu žanru viedokļa atbilst autores pašas vākumam.

Autores pašas vākums sastāv no emuāru ierakstiem un komentāriem, ziņu portālu rakstiem un to komentāriem, kā arī *Instagram* īsstāstiem (*Instagram stories*), kas savākti laikā no 2019. gada līdz 2022. gadam. Korpusa apjoms ir ap 10 tūkst. vārdlietojumu no katra teksta veida. Izmantoti tikai publiski pieejami teksti, kas pirms apstrādes ir anonimizēti. Vākums veidots no nejauši izvēlētiem rakstītiem tekstiem, ar rakstītiem tekstiem saprotot tādus tekstus, kas jau sākotnēji veidoti rakstos, tādējādi, piem., *Instagram* īsstāstu subtitri netiek analizēti. Savāktie teksti ir manuāli caurskatīti, lai tajos atrastu norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantus, meklējot gan tādus, kas minēti teorētiskajā literatūrā, gan iespējamus jaundarinājumus. Norādāmie vietniekvārdi salīdzināti ar citos avotos atrastajiem, lai identificētu potenciāli jaunus variantus. Ekscerpētie piemēri ir analizēti kvalitatīvi, izmantojot aprakstošo metodi: aplūkoti lietotie rakstības varianti, kā arī dažādu vietniekvārdu variantu ietekme uz teksta stilu un ekspresiju. Tā kā autore pašas vākumā atrasti tikai daži no pētījumā identificētajiem norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantiem un ievērojamas svārstības starp žanriem nav novērotas, autore vākumā atrodami vietniekvārdi atsevišķā tabulā nav apkopoti.

Kvantitatīva analīze pētījumā nav veikta un statistika nav veidota, taču dažviet, kur nepieciešams, autore piemin arī atrasto piemēru daudzumu vai dažādu norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantu daudzuma attiecību.

Rakstā citētajos piemēros saglabāta oriģinālā rakstība, ieskaitot interpunkcijas un ortogrāfijas nepilnības, kā teikuma beigu pieturzīmju vai lielo sākumburtu trūkums.

1. Norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti latviešu gramatikas aprakstos

Norādāmo vietniekvārdu funkcija ir norādīt uz priekšmetiem, būtnēm vai to pazīmēm (sk. Kalme, Smiltnece 1989, 90). Tie tiek lietoti gan telpisku, gan temporālu opozīciju un attiecsmju raksturošanai (Bhat 2004, 153; Nītiņa 2013, 439). Latviešu valodā var runāt par trim norādāmajiem vietniekvārdiem: *šis, šī, tas, tā* un *viņš, viņa*, no kuriem pēdējais mūsdienu valodā kā norādāmais vietniekvārds lielākoties parādās tikai daiļliteratūrā (Kalnača, Lokmane 2021, 199). Līdztekus šiem variantiem pastāv arī varianti, kas lietoti sarunvalodā un izloksnēs, kā saliktenis *šitas, šitais, šitā* (Endzelīns 1951, 536; Nītiņa 2013, 439) un *šītis > šytys, štas, šitanais* u. c. (Endzelīns 1951, 536).

Lai identificētu pētāmos vietniekvārdus, raksta autore vispirms pārskatīja latviešu valodas gramatikās, vārdnīcās un gramatikas pētījumos atrodamos vietniekvārdu sarunvalodas variantus, kas apkopoti 1. tabulā. Tie izmantoti, meklējot arī piemērus korpusos un autore pašas vākumā.

Trīs no variantiem, *šitas, šitā, šitais, šitā* un *šitāds, šitāda* parādās lielākajā daļā avotu: *šitas* atrodams visos aplūkotajos avotos, izņemot „Latviešu valodas slenga vārdnīcu” (Bušs, Ernstsone 2006) un Valerijas Bērziņas-Baltiņas (1994) sastādīto „Latviešu valodas gramatiku”, savukārt *šitais* un *šitāds* attiecīgi astoņos un septiņos no divpadsmit avotiem. Vietniekvārdi *šamais, šamējais* un *šitentas* apskatītajos avotos sāk parādīties 21. gs. sākumā: pirmais avots, kurā pieminēti vietniekvārdi *šamais* un *šitentas*, ir „Latviešu valodas sinonīmu vārdnīca” (Grīnberga et al. 2002, 417), savukārt

	Mīlenbaha 1923	Endzelīns, Mīlenbaha 1923	Endzelīns 1951	Ceplītis 1991	Bērziņa-Baltīņa 1994	Holst 2001	Kalme, Smiltiņiece 2001	Grīnberga et al. 2002	Bušs, Ernstsone 2006	Kalnača 2011a	Kalnača 2013	Nītiņa 2013, Vulāne 2013	Kalnača, Lokmane 2021
šitas (šitā, šitie, šitās)	×	×	×	×		×	×	×		×	×	×	×
šitāds (šitāda, šitādi, šitādas)		×	×	×			×			×	×	×	×
šitais (šitā, šitie, šitās)	×		×	×	×			×			×	×	×
šamais (šamā, šamie, šamās)					×			×	×	×	×		×
šamējais (šamējā, šamējie, šamējās)								×			×	×	×
šams (šama, šami, šamas)	×										×		×
šitentais (šitentā, šientie, šitentās)								×	×				
šitenais (šitenā, šitenajie, šitenās)	×		×					×					
šitanais (šitanā, šitanie, šitanās)	×		×										

1. tabula. Norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti teorētiskajā literatūrā

šamējais pirmo reizi minēts „Latviešu valodas slenga vārdnīcā” (Bušs, Ernstsone 2006, 459). Vietniekvārds *šitentais* pieminēts tikai divos avotos – „Latviešu valodas sinonīmu vārdnīcā” (Grīnberga et al. 2002, 417) un „Latviešu valodas slenga vārdnīcā” (Bušs, Ernstsone 2006, 469) – un ne agrākos, ne vēlākos avotos nav atrodams. Vietniekvārds *šitenais* no jaunākajiem avotiem pieminēts tikai „Latviešu valodas sinonīmu vārdnīcā” (Grīnberga et al. 2002, 417). Vēl tas atrodams vien Kārļa Mīlenbaha (1923, 19) „Latviešu valodas vārdnīcā” 4. sējumā un Jāņa Endzelīna (1951, 536) „Latviešu valodas gramatikā” kā reģionāls variants. Arī *šams* parādās K. Mīlenbaha (1923, 19) „Latviešu valodas vārdnīcā”, lai gan tikai datīva locījumā *šam*, savukārt jaunākajā literatūrā tas pieminēts divos avotos: Andras Kalnačas (2013, 71) sarakstītajā nodaļā „Morfoloģija” no enciklopēdiskās grāmatas „Latviešu valoda” un A. Kalnačas un Ilzes Lokmanes (2021, 203) latviešu valodas gramatikā „Latvian Grammar”. Vietniekvārds *šitanais* savukārt atrodams vien 20. gs. pirmās puses avotos, proti, K. Mīlenbaha (1923, 19) „Latviešu valodas vārdnīcā” un J. Endzelīna (1951, 536) „Latviešu valodas gramatikā”, kuros minēts kā reģionāls variants.

Kā sagaidāms, norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantu dažādība šajos materiālos ir maza, jo tajos lielākoties aprakstīta latviešu literārā valoda, sarunvalodas parādības pieminot kā kaut ko, kas atrodas ārpus normas un ir nevēlams. Vērā ņemama norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantu dažādība skatāma vien tādos mūsdienu pētījumos kā A. Kalnačas (2013, 71) nodaļā par latviešu valodas morfoloģiju un A. Kalnačas un I. Lokmanes (2021, 203) monogrāfijā „Latvian Grammar”, kurās parādās visi 1. tabulā minētie varianti, izņemot *šitenais*, *šitentais* un *šitanais*.

Norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti aplūkotajās gramatikās un vārdnīcās tiek apzīmēti un vērtēti dažādi: lielākoties tie ietver preskriptīvas norādes no literārās valodas lietojuma skatupunkta. Vārdnīcās lietoti tādi apzīmējumi kā *sar.* (sarunvaloda) par *šitas, šitais, šitenais, šitentais* (Grīnberga et al. 2002, 417) un *vulg.* (vulgārisms) par *šamais* (Grīnberga et al. 2002, 417). K. Mīlenbaha un J. Endzelīna vārdnīcā (Mīlenbahs 1923, 71) vietniekvārdi *šitas* un *šitāds* raksturoti kā formas „ar mazliet vulgāru nokrāsu”, kas tiek lietotas tautas valodā un nav ieteicamas augstākā stilā. Arī V. Bērziņa-Baltiņa (1994, 93) min, ka „saliktenim *šitas* piemīt vulgāra nokrāsa”. Citā darbā J. Endzelīns un K. Mīlenbahs (1993, 99) snieguši ne tikai vērtējumu (nevēlams, vulgārs, ar nievājamo nokrāsu), bet raksturojuši arī konkrētu situāciju, kurā vietniekvārds *šitais* tiek lietots: „ar jo lielu sparū” norādot uz tādiem priekšmetiem, kas atrodas tuvumā. Arī tas vienlaikus atzīstams par sarunvalodas kontekstos piemērotu. Vēlākos tekstos norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti vērtēti kā tādi, kuru „funkcijas normētajā valodā ir ierobežotas” (Vulāne 2013, 276) un kas tiek lietoti sarunvalodā, plašsaziņas līdzekļos, sociālajos tīklos un daiļliteratūrā (Nītiņa 2013, 439, Kalnača, Lokmane 2021, 203). Tāpat minēts, ka tie ir nestandarta (Kalnača, Lokmane 2021, 203) varianti un „ikdienas runas veidojumi” (Nītiņa 2013, 431).

Tā kā aplūkoti darbi lielākoties ir preskriptīvi un apskata valodas parādības no literāro normu viedokļa, nav pārsteidzoši, ka tajos norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantu dažādība ir ierobežota un tie vērtēti kā neiederīgi literārajā valodā. Pētījuma autori interesē apzināt, cik lielā mērā reālajā valodas lietojumā atrodami norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti sakrīt ar normētās valodas aprakstos minētajiem un cik tajā fiksējami jauni varianti.

2. Rezultāti

Norādāmo vietniekvārdu pamatformu absolūtā biežuma pārskats skatāms 2. tabulā. Ar tonējumu izcelti tie pieci korpusi, kuros katrs no vietniekvārdiem lietots visbiežāk. Pārējās vērtības tabulā ierakstītas, lai parādītu pilnīgu ainu par visiem tajā iekļautajiem korpusiem. Ja kāds no vietniekvārdiem nav atrasts visos tabulā apkopotajos korpusos, šūnas atstātas tukšas (sk. 2. tabulu).

Visvairāk pieminējumu atrodams korpusā „Barometrs”. Vērā ņemams skaits atrodams arī korpusos „Tīmeklis2007” un „Tīmeklis2020”. Tam seko korpusi „Ziņas”, „Karogs” un „LVK2022”. Visai neliels pieminējumu skaits atrodams korpusos „Emuāri” un „LitMāksla”.

Lai meklētu piemērus katrā no korpusiem, vaicājumā izmantotas lemmas šit.* un šam.*. Katra no tām meklēta gan ar morfoloģisko pazīmju kopu (tag="pd....."), lai identificētu vienības, kas korpusā marķētas kā norādāmie vietniekvārdi, gan bez morfoloģisko pazīmju kopas, lai identificētu variantus, kas nav marķēti kā norādāmie vietniekvārdi. Rezultāti ir caurskatīti manuāli, lai atmestu tādus vārdus, kas neatbilst kritērijiem, proti, kas nav uzskatāmi par norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantiem. Tādējādi analizē nav iekļauta daļa vārdu, kas parādās rezultātos, meklējot lemmu bez morfoloģiskās papildinformācijas: *šitake* un tā rakstības varianti (piem., *šitakē*,

	šitas	šitāds	šamais	šitais	šams	šamējais	šitenais	šitentais	šitanais
Barometrs	26369	5833	5315	26275	1015	2694	22	6	5
Tīmeklis2020	9921	3094	420	2367	1218	192	1	4	
Tīmeklis2007	775	744	124	2772	358	40		1	
Ziņas	316	409	17	1498	77	9			
Karogs	315	794	5	1477	22	4	3	1	
LVK2022	227	296	7	879	39	9	1		
Emuāri	111	108	14	448	58	8			
LitMāksla	80	296	4	468	36	1	1	1	1

2. tabula. Norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantu absolūtais biežums latviešu valodas korpusos

šitaki, šitakī u. c.), *šitcu* [šicū] dažādos rakstības variantos, apstākļa vārdu sarunvalodas varianti (piem., *šitāten, šite, šitein, šiten, šitentā, šitente, šitik, šitad, šitāpat, šitepat, šitur, šiteitan* u. c.), tādi lietvārdi kā *šitejiene*, angļu valodas vārda *shit* ‘sūds’ atveidojumi un dažādi atvasinājumi latviešu valodas sistēmai pielāgotā rakstībā (piem., *šitainais, šits* (dažos gadījumos gan arī vietniekvārda *šitas, šitais* variants), *šit, šita, šits, šiti, šit’s, šitu, šitus* u. c.), kā arī izlokšņu varianti, ko autore temata ierobežojuma dēļ sīkāk neapskata (*šitī, šitu, šitū, šityš, šituos, šituo, šitaidam, šitād, šitaj, šitoda* u. c.).

Atmesti arī okazionāli defissavienojumi un salikteņi, kuru pirmā komponente ir vietniekvārdi *šitas, šitā* un *šitāds, šitāda* (piem., *šitā-kosmoss, šitaa-iedomaajies, šitādas-čūskas, šitādu-svēta, šitas-vidēji, šito-rju, šito-tev-nebūs-nolikt-nost-kamēr-neizlasīsi, šitievisi, šitoesbeidzotgriburedzēt, šitoskretīnus, šitādsrīts, šitamildzīgu, šitāgala, šitādlaikā* u. c.), kā arī salikteņi un citi atvasinājumi ar angļu valodas vārda *shit* ‘sūds’ atveidojumu kā pirmo komponenti (piem., *šitburgers, šitkoris, šitkoriņš, šitmeikers, šitšovs, šitoistu* u. c.). Manuāli izgūtie piemēri ir kategorizēti pēc vietniekvārdu pamatformām, lai izveidotu pārskatu par analizētajā materiālā lietotajiem norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantiem. Tie apkopoti 3. tabulā.

2.1. Latviešu valodas korpusi

Korpusā „Tīmeklis2007”, meklējot lemmu *šit.** ar morfoloģisko pazīmju kopu (vai-cājums [lemma="šit.*"&tag="pd...."]), atrodami gramatikas aprakstos un pētījumos visbiežāk pieminētie vietniekvārdu sarunvalodas varianti: *šitais, šitas, šitā, šitie, šitās*:

- (1) *Visvairāk atmiņā iecirtās šitais aparāts* (Tīmeklis2007)
- (2) *Lai nu paliek šitās lietas* (Tīmeklis2007)
- (3) *Tad vēl šitanī turnīrā palikām bez diviem vadošajiem spēlētājiem [...]* (Tīmeklis2007)

Līdz ar minētajiem vietniekvārdu variantiem atrodams arī norādāmais vietniekvārds *šitāds*, *šitāda* nominatīva un akuzatīva locījumā – citos locījumos tas, meklējot pēc minētajiem kritērijiem, neparādās:

- (4) NOM
 a. *Ai, nu šitāda lieliska diena* (Tīmeklis2007)
 b. *Skatījos, protams, klātienē un šitāds gandarījums sen nebija bijis* (Tīmeklis2007)
- (5) ACC
Kāds liels prieks redzēt šitādu skaistu un smaidīgu punčuku [smejošs smaidiņš] (Tīmeklis2007)

Meklējot lemmu *šit.** bez morfoloģisko pazīmju kopas, iegūts plašāks klāsts norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantu, tostarp salikteņu un ar vārddarināšanas paņēmieniem atvasinātu vietniekvārdu. Daļa to skatāmas piemēros (6)–(10): *šitamo* (sal. pamatforma *šitamais*), *šitada* [*šitāda*], *šitentās*, *šitoten* (sal. pamatforma *šitaste* / *šitaiste* un akuz. locījums *šitote*), *šitenajie* (sal. *šitenie*).

- (6) *Pēdējā laikā sākušās dažādas problēmiņas ar šitamo sviestiņu* (Tīmeklis2007)
 (7) *šitada laikā ir pats labums* (Tīmeklis2007)
 (8) *Es jau ilgi gaidīju, kad šitentās parādīsies [..]* (Tīmeklis2007)
 (9) *vai kāds ir kaut ko zinošs par šitoten* (Tīmeklis2007)
 (10) *Ja jau kreisos neatbalsta, labējie tie arī nav, centristi būs šitenajie* (Tīmeklis2007)

Virkne iegūto variantu neparādās teorētiskajā literatūrā, kā *šitaste*, *šitamais*, *šitamējais*, *šitentais*, *šitentaste*:

- (11) *šitaiste nu tiešām ir vienc gaužam stilīgs agregāc* (Tīmeklis2007)
 (12) *Vīņiem šitamais pasākums izdevās tikai ar trešo piegājienu* (Tīmeklis2007)
 (13) *Un vispār šitamējie visticamākais uz Mustangu pusi ir [..]* (Tīmeklis2007)

Atrodami arī teorētiskajā literatūrā visbiežāk minēto norādāmo vietniekvārdu *šitas*, *šitā* un *šitais*, *šitā* rakstības varianti – gan ortogrāfiski kļūdaini (sk. piemērus (15)–(17)), gan tādi, kas no literārās valodas viedokļa vērtējami kā ortogrāfijas normām neatbilstoši, bet ir tipiski sastopami interneta saziņā (sk. piemēru (14), kurā burtu *ā* aizstāj dubults *aa*):

- (14) *Arii pieeja šitaas ausis ir labaakas, jo viņjas ir taadas daargaakas nav patiesa* (Tīmeklis2007)
 (15) *šitaijs jau pat bez tekstūrām ir labais* (Tīmeklis2007)
 (16) *Tādu kaifu vēl dzīvē neesmu ķēris, šitāis kačons, ārprāts [..]* (Tīmeklis2007)
 (17) *Reali besī šittie varianti no MAXIMA tūninga* (Tīmeklis2007)

Meklējot korpusā „Tīmeklis2007” lemmu *šam.** ar morfoloģisko pazīmju kopu (vaicājums [lemma="šam.*"&tag="pd...."]), atrasts tikai viens rezultāts:

- (18) *Mēs sadzirdēsim, kā šamais bezd* (Tīmeklis2007)

Meklējot lemmu šam.* bez morfoloģisko pazīmju kopas, atrodams vairāk rezultātu (kopumā 652 lietojumi), taču lielākā daļa no tiem ir atmetami vārdi, piem., *šampanietis*, *šampinjons* vai *šampūns* dažādos locījumos un rakstības variantos. Tomēr atrodams arī norādāmā vietniekvārda lietojums:

(19) *šami bez problēmām teica uztaisīsim* (Tīmeklis2007)

Kopumā no visiem aplūkotajās gramatikās un vārdnīcās minētajiem variantiem vienīgais, kurš nav sastopams korpusā „Tīmeklis2007”, ir *šitanais*. Toties ir varianti, kas parādās korpusā, taču nav minēti aplūkotajā literatūrā: *šitaste / šitaiste, šitamais (šitamās, šitamie), šitamējie, šitentais, šitentaste, šamējs*. Gramatikās un vārdnīcās nepieminēto vietniekvārdu variantu pieminējumu daudzums korpusā svārstās robežās no 1 līdz 10, tāpēc nevar apgalvot, ka tie būtu valodas lietojumā nostabilizējušies varianti, kā, piem., *šitas* un *šitais*, drīzāk tiem piemīt situatīva vai okazonāla daba, rakstītājam kombinējot dažādu norādāmo vietniekvārdu un apstākļa vārdu sarunvalodas variantus (piem., *šis + tas > šitamais, šis + tas + te > šitaste, šeit + tas + te > šitentaste*) un variējot to formas un locījumus (*tas > tais > tamais*).

Arī korpusā „Tīmeklis2020”, meklējot lemmu šit.* ar morfoloģisko pazīmju kopu, atrodami gramatikās un vārdnīcās pieminētie vietniekvārdi – *šitais, šitas, šitā, šitie, šitās, šitāds, šitāda, šitādi, šitādas* – un to locījumi. Tāpat kā korpusā „Tīmeklis2007”, vietniekvārds *šitāds, šitāda* ir morfoloģiski marķēts vienīgi nominatīva vai akuzatīva locījumā:

(20) *Būtu tiešām baigi forša šitāda iespēja!* (Tīmeklis2020)

(21) *Iesaku paskatīties, šitāds sviests vēl nebija redzēts.* (Tīmeklis2020)

(22) *Smieklīgi un skumji par šitādu aprobežotību...* (Tīmeklis2020)

Atšķirībā no korpusa „Tīmeklis2007” kā norādāmais vietniekvārds morfoloģiski ir marķēts arī vietniekvārda *šāds* sarunvalodas variants *šitentāds* un vietniekvārdu *šis* un *tas* saliktenis *šitentās*, gan tikai akuzatīva locījumā:

(23) *šitento jau rakstu no sava jaunā smukā baltā ābolīša...* (Tīmeklis2020)

(24) *Pirms moču ierašanās pa asfaltēto laukumu tika dzenāts arī šitentāds braucamais* (Tīmeklis2020)

Meklējot lemmu šit.* bez morfoloģisko pazīmju kopas, kuplā skaitā atrodami tādi iepriekš minēto sarunvalodas vietniekvārdu rakstības varianti, kas nav morfoloģiski marķēti kā norādāmie vietniekvārdi: dažādi *šitas, šitais, šitā* rakstības varianti, tostarp tādi, kas ir bieži sastopami interneta saziņā (piem., *šita, šitaa, šitaaa, šitaj, šittā, šitto*), kā arī *šitāds, šitāda* rakstības varianti (piem., *šitaadaam, šitāc, šitādā, šitādiem, šITā-DIEM, šittādu, šitātā*).

Pētījuma autore identificējusi arī tādus norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantus, kas, meklējot lemmu kopā ar morfoloģisko pazīmju kopu, neparādās vispār, bet atrodami, tikai meklējot lemmu bez morfoloģisko pazīmju kopas, kā *šitādste, šitamais, šitaste, šitējs / šitējais, šitentāds, šitentās, šitenais*:

(25) *man dzīve nedod to un šito un vēl šitējo arī* (Tīmeklis2020)

(26) *banda man patīk, bet nu šitādste idētājs no cilvēka...* (Tīmeklis2020)

Meklējot lemmu šam.* ar morfoloģisko pazīmju kopu, atrodami divi rezultāti, abi ar vietniekvārdu *šamais*:

- (27) *atkarībā no tā kā šamais būtu lidojis vēl arī citur Latvijā* (Tīmeklis2020)
 (28) *ne reizi nekas nav noticis, dēļ kā šamais būtu bijis vajadzīgs* (Tīmeklis2020)

Meklējot to pašu lemmu bez morfoloģisko pazīmju kopas, parādās mazliet vairāk variantu, proti, *šams*, *šamējais*, *šamējs*:

- (29) *Jācer, ka šamējais neizdomās karoti nolikt pirmais* (Tīmeklis2020)
 (30) *saprastu ja šams būtu nobarojies, bet nav, sportiska forma* (Tīmeklis2020)
 (31) *bet šamējs strādā pēc sava modeļa instrukcijas* (Tīmeklis2020)

Kopumā korpusā „Tīmeklis2020” atrodami visi aplūkotajās vārdnīcās un gramatikās pieminētie norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti, turklāt lielākā daļa variantu sakrīt ar korpusā „Tīmeklis2007” atrodamajiem. Korpusā „Tīmeklis2020” parādās arī divi jauni varianti: *šitādste*, *šitādate* un *šitējs*, *šitēja*. Divi no korpusā „Tīmeklis2007” lietotajiem variantiem savukārt korpusā „Tīmeklis2020” vairs neparādās, proti, *šitamējs* un *šitentaste*.

Korpusā „Ziņas”, meklējot lemmu šit.* ar morfoloģisko pazīmju kopu, līdztekus iepriekšējos korpusos atrodamajiem vietniekvārdiem var atrast vietniekvārdu *šitāds*, *šitāda* arī citos locījumos, ne tikai nominatīvā un akuzatīvā:

- (32) *Nekādu atbalstu šitādiem uz mūsu rēķina!* (Ziņas)
 (33) *Šitādā drausmīgā birokrātijā kāpjām iekšā.* (Ziņas)
 (34) *Šitādu gadījumu iepriekš neatminos* (Ziņas)

Tāpat kā korpusā „Tīmeklis2020” atrodams piemērs ar vietniekvārdu *šitentas* akuzatīva locījumā:

- (35) *Ka nāks deviņi debesu pērkonu pār šitento izrijēju!* (Ziņas)

Meklējot lemmu šit.* bez morfoloģisko pazīmju kopas, atrodami daži tādi vietniekvārdu sarunvalodas varianti, kuri rezultātos ar morfoloģisko pazīmju kopu neparādās, taču to daudzums un dažādība ir mazāka, salīdzinot ar iepriekš apskatītajiem korpusiem. Pieminēti vien tādi vietniekvārdi kā *ŠITA* [*šitā*], *šitadu* [*šitādu*], *šitentā*, *šitentāda*, *šitentāds* un *šitaste* (akuzatīva locījumā):

- (36) *„Tīpa, es esmu šitentāda noslēpumaina”.* (Ziņas)
 (37) *šitadu juru...* (Ziņas)
 (38) *vot, vot, vot, viņiem vajag iebāzt šitote?!* (Ziņas)

Lemmai šam.* ar morfoloģisko pazīmju kopu korpusā „Ziņas” nav neviena rezultāta, savukārt šī pati lemma bez morfoloģiskās papildinformācijas sniedz vairākus variantus: *šams*, *šamais*, *šamējais*, *šamējā*, *šamējs* un arī *šamējies* (šī alternatīvā nominatīva forma vietniekvārdam *šamējais* nav sastopama nevienā citā aplūkotajā korpusā):

- (39) *Tā nu šamējies sēž cietumā, bet mani izvazā dēļ izīrētas mašīnas pa visu Latviju.* (Ziņas)

Kopumā pēc korpusā „Ziņas” atrodamajiem piemēriem var spriest, ka tajā atrodamie teksti nav tik ļoti tuvināti sarunvalodai kā „Tīmeklis2007” un „Tīmeklis2020” korpusu teksti. Tajā ir mazāka norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantu dažādība, tomēr atrodams viens tāds vietniekvārds, kas nav pieminēts citos korpusos, proti, *šamējies*.

Korpusā „Emuāri”, meklējot lemmas šit.* un šam.* ar morfoloģisko pazīmju kopu un bez tās, parādās līdzīgi rezultāti kā citos iepriekš aplūkotojos korpusos. Atrodami tādi norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti kā *šitas, šitā, šitais, šitāds, šitāda* un *šitāds, šitāda, šitentās, šitentāda*. Vienīgais korpusā „Emuāri” atrastais variants, kurš nav pieminēts ne teorētiskajā literatūrā, ne citos aplūkotojos korpusos, ir *šitentetāds*:

(40) *Pirmo, patiešām pirmo reizi man paveicies šitentetādā pasākumā!* (Emuāri)

(41) *Fotosesija bez šitentetādām izdarībām ir neiespējama...* (Emuāri)

Šis vietniekvārds ilustrē autorei novēroto parādību, ka latviešu valodā norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantiem ir tendence pagarināties, valodas lietotājiem dažādās kombinācijās savienojot vietniekvārdus un apstākļa vārdus. Šajā gadījumā saliktenī savienoti apstākļa vārdi *šiten* (*šeit* sarunvalodas variants), *te* un norādāmais vietniekvārds *tāds*. Šis vietniekvārds korpusā lietots kopumā trīs reizes, katru no tām savā locījumā, līdz ar to, lai arī nav pilnībā okazionāls, nav uzskatāms par emuāru valodā un jo vairāk par sarunvalodā nostabilizējušos variantu.

Līdztekus vietniekvārdiem, kas atrodami pēc lemmām šit.* un šam.*, autore korpusos meklējusi arī iespējamus vietniekvārdu sarunvalodas variantus ar celmu *tam-*. No aplūkotojām gramatikām un vārdnīcām tāds variants atrasts vienīgi K. Mīlenbaha un J. Endzelīna vārdnīcās (Mīlenbahs 1923, 128) šķirklī *tamā*, kas skaidrots kā norādāmā vietniekvārda *tas*, *tā* lokatīva locījums, nevis iespējams vietniekvārda *tā* sarunvalodas variants, un tādēļ nav iekļauts gramatiku un vārdnīcu apskatā raksta 1. daļā un 1. tabulā. Tomēr, meklējot lemmu *tam.**, tādi norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti kā *tamais, tamējs, tamējais*, lai arī nelielā skaitā, ir sastopami visos aplūkotojos korpusos.

Korpusā „Tīmeklis2007” *tamā* gandrīz visos gadījumos ir norādāmais vietniekvārds *tas* lokatīvā, kas atbilst K. Mīlenbaha un J. Endzelīna vārdnīcā aprakstītajam:

(42) *Tā tv.lv redaktore izklausījās tikpat neprofesionāla tamā, ko dara, kā šī saita izstrādes kvalitāte* (Tīmeklis2007)

Šajā formā tas bieži (32 no 52 gadījumiem) sastopams arī izlokšņu tekstos:

(43) *Bet tamā pīsadaleja arī pīauguši veirīši* (Tīmeklis2007)

Korpusā „Tīmeklis2007” līdztekus formai *tamā* atrodamas arī citas vietniekvārdu *tamais, tamējs, tamējais* gramatiskās formas:

(44) *Vai tamajā vecajā vietā autiņu atstāj vai arī esi atradis jaunus laukus* (Tīmeklis2007)

(45) *kad tu liec tamos forumos, pasaki, lai cilveeki balso par katru= kaartu atsevishkji* (Tīmeklis2007)

(46) *Skjiet Linux nemaz tameejos eth failus iesks dev nemaz nevajagtam* (Tīmeklis2007)

Vienā gadījumā *tamais* apzināti lietots kā pretstats vietniekvārdam *šamais*:

- (47) *maybe shamais ir kautkaac **tamaa** riimeikz* (Tīmeklis2007)

Arī korpusā „Tīmeklis2020” *tamā* lielākoties ir norādāmā vietniekvārda *tas* lokatīva forma:

- (48) *Ir **tamaa** Anglijaa arii latviski pasaakumi* (Tīmeklis2020)

Vienā gadījumā tomēr *tamā* visdrīzāk uzskatāms par vietniekvārda *tā* variantu nominatīvā (sal. *tā nav transportēšanas vaina*):

- (49) *Ja sunim nepatīk izstādes – **tamā** gandrīz nav transportēšanas vaina* (Tīmeklis2020)

Lai arī kopumā korpusā „Tīmeklis2020”, meklējot norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantus pēc lemmas *tam.**, to variācijas ir nelielas, sastopami arī dažī citi varianti un formas, ne tikai *tamā*:

- (50) *jāsauc jaunatne **tamās** galvaspilsētas kāpostus grauzt* (Tīmeklis2020)

- (51) *ne jau kuram katram **tamejie** dos savus istos nummurus* (Tīmeklis2020)

Korpusā „Ziņas” sastopami divi gadījumi, kuros lietotas kādas no vietniekvārdu *tamais*, *tamā* un *tamējais* formām:

- (52) *Citi no **tamējiem** jau izklīduši vai apmiruši* (Ziņas)

- (53) ***tamās** vietas līdz krastam* (Ziņas)

Korpusā „Emuāri” atrodams tikai viens piemērs ar *tamējā* kā norādāmā vietniekvārda sarunvalodas variants:

- (54) *skaidrā angļu valodā rakstīts, ka **tamējā** alejā vāveres un putnus barot ir stingri noliegts* (Emuāri)

Kā redzams, norādāmie vietniekvārdi ar celmu *tam-* korpusos lietoti reti un to dažādība ir neliela, taču nav noliedzams, ka šādi norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti pastāv.

Visi korpusos atrastie norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti apkopoti 3. tabulā. Ar tonējumu izcelti tie norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti, kas atrodami arī aplūkotajās gramatikās un vārdnīcās.

Tabulā minētas norādāmo vietniekvārdu nominatīva formas vīriešu un sieviešu dzimtes vienskaitlī un daudzskaitlī. Tās norādītas arī tad, ja korpusa tekstos nav pieminētas, ja vien ir nosakāmas. Vietniekvārdiem *šitamējs* / *šitamējais*, *šitaste* / *šitaiste*, *šitējs* / *šitējais* un *tamējs* / *tamējais* nav atsevišķi izdalītas noteiktās un nenoteiktās formas, kā, piem., vietniekvārdiem *šitas*, *šitais*, jo korpusos tie parādās vien locījumos vai sieviešu dzimtes nominatīvā, vai arī atrodami tikai atsevišķi lietojumi vīriešu dzimtes nominatīvā (piem., *šitamējie* vīriešu dzimtes nominatīvā parādās vienreiz, sk. piemēru (14)), līdz ar to nav iespējams noteikt, kura nominatīva forma citos gadījumos ir īstā.

Pētījumā nav veikta kvantitatīvā analīze, lai iegūtu statistikas datus par katra norādāmā vietniekvārda sarunvalodas varianta lietojumu, taču arī tādi varianti, kas parādās

	Tīmeklis2007	Tīmeklis2020	Ziņas	Emuāri
šitas (šitā, šitie, šitās)	×	×	×	×
šitāds (šitāda, šitādi, šitādas)	×	×	×	×
šamais (šamā, šamie, šamās)	×	×	×	×
šitais (šitā, šitie, šitās)	×	×	×	×
šams (šama, šami, šamas)	×	×	×	×
šamējais (šamējā, šamējie, šamējās)	×	×	×	×
šamējs (šamējā, šamējie, šamējās)	×	×	×	×
šitentāds (šitentāda, šitentādi, šitentādas)	×	×	×	×
šitentās (šitentā, šientie, šitentās)	×	×	×	×
tamējs / tamējais (tamējā, tamējie, tamējās)	×	×	×	×
šitaste / šitaiste (šitāte, šitiete, šitāste)	×	×	×	
šitentais (šitentā, šientie, šitentās)	×	×	×	
tamais (tamā, tamie, tamās)	×	×	×	
šitamais (šitamā, šitāmie, šitamās)	×	×		
šitenais (šitenā, šenie / šienājie, šitenās)	×	×		
šitamējs / šitamējais (šitamējā, šitamējie, šitamējās)	×			
šitentaste (šitentāte, šientiete, šitentāste)	×			
šitādste (šitādate, šitādite, šitādaste)		×		
šitējs / šitējais (šitēja/-ā, šitēji/-ie, šitējas/-ās)		×		
šamējies (šamējā, šamējie, šamējās)			×	
šitentetāds (šitentetāda, šitentetādi, šitentetādas)				×
šitanais (šitanā, šitanie, šitanās)				

3. tabula. Pētījumā identificētie norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti un to sastopamība korpusu tekstos

visos korpusos, kā *tamējs / tamējais*, vai lielākajā daļā korpusu, kā *šitaste / šitaiste*, var tikt uzskatīti par margināliem variantiem, kas lietoti, piem., ekspresivitātes dēļ, jo atrodami tikai atsevišķi lietojuma gadījumi (1–10), turklāt ne pamatformā.

Kā redzams 3. tabulā, aptuveni puse jeb 10 no 22 norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantiem sastopami visos aplūkojamajos korpusos. No tiem savukārt lielākā daļa jeb 7 no 10 variantiem pieminēti arī pētījumā analizētajās gramatikās un vārdnīcās. Variants *šitenais* atrodams tikai korpusos „Tīmeklis2007” un „Tīmeklis2020”, savukārt variants *šitanais*, kas pieminēts tikai vienā no aplūkotajām gramatikām un vārdnīcām (sk. 1. tabulu), analizētajos korpusos neparādās vispār.

Aptuveni trešā daļa jeb 7 no 22 norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantiem atrodami tikai vienā korpusā. No tiem trīs varianti sastopami korpusā „Tīmeklis2020”,

divi – korpusā „Tīmeklis2007” un pa vienam variantam korpusos „Ziņas” un „Emuāri”.

Kopumā vislielākā norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantu dažādība novērojama korpusos „Tīmeklis2020” (18 variantu) un „Tīmeklis2007” (17 variantu). To var skaidrot gan ar tīmekļa tekstu, kā komentāru, tuvinātību sarunvalodas paveidam, gan ar tiem raksturīgo emocionālo un stilistisko ekspresiju. Korpusā „Ziņas” lietots 14 dažādu variantu, savukārt korpusā „Emuārs” dažādība ir vismazākā, vien 11 variantu (plašāk par sarunvalodas elementiem plašsaziņas tekstos un tīmeklī sk., piem., Lokmane 2009; Kalnača 2011a; Liepa 2011).

2.2. Autores vākums

Pētījuma autores vākumā norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti sastopami visai reti, lai arī tādi teksta veidi kā, piem., *Instagram* īsstāsti, ir tuvināti sarunvalodas izteiksmei. Tā kā atrasto piemēru daudzums ir neliels un arī variāciju ir maz, autore tālāk apskata visus tekstu žanus kopā, iezīmējot iespējamās atšķirības. Vairākos gadījumos atrodami apstākļa vārdu sarunvalodas varianti, kas šajā pētījumā netiek sīkāk aplūkoti. Emuāros tie atrodami vienas autores tekstos, kas, iespējams, skaidrojams gan ar to, ka šī autore cenšas arī rakstītajos tekstos saglabāt savu runas manieri:

- (55) *Nekad nepieejam šiem jautājumiem ar agresiju vai pieprasīšanu mūs tā vai šitā atbalstīt, jo tad nekas labi nebeigsies.* (seekthesimple.com)
- (56) *Šitā ir sanācis ātri vien saprast, kuras lietas ir bijušas nesalabotas slinkuma vai aizņemtības pēc un kuras patiesībā ir mīļas.* (seekthesimple.com).

Pa vienam piemēram atrodams *Instagram* īsstāstos un ziņu komentāros:

- (57) *goda vārds – viendien es šitā saputrošos un kādam bodītes ciemiņam aizsūtīšu savas uzlaikotās un nederošās bikses* (instagram.com)
- (58) *šitā raujoties partorgs iedos vēl prēmiju uz pareizticīgajiem Ziemassvētkiem.* (delfi.lv)

Lielākā daļā autores vākumā atrasto gadījumu lietots norādāmā vietniekvārda šis sarunvalodas variants *šitas, šitais*. Kā redzams piemēros (59)–(61), tie izmantoti gan stilistiskās, gan emocionālās ekspresijas palielināšanai, tuvinot tekstu sarunvalodai:

- (59) *Te ir gan kaut kāda čīkstēšana (tas nav labi, šitas sūkā), gan maldi* (laacz.lv)
- (60) *Šitie mierā neliksies – ja netiks pa durvīm, līdīs pa logu!* (tvnet.lv)
- (61) *Padomju savienībā tādus „zagšanas lielmeistarus” uzreiz lika pie sienas, šitie brauca skoloties uz pašu Amēriku!* (nra.lv)

Pēc minētajiem piemēriem var spriest, ka *šitas, šitais* tiek izmantots drīzāk negatīvas papildinformācijas, kā pazemināta vērtējuma un nievājošas attieksmes, piešķiršanai, ko paspīlgtina arī citi izmantotie paņēmienu, gan leksiski (vārds *sūkā* piemērā (59)), gan ortogrāfiski un stilistiski (pēdiņu lietojums pārnestās nozīmes un ironijas marķēšanai piemērā (61)). Piemērā (60) konotācija nav skaidri nosakāma (iespējams, ka komentāra autors nepadošanos vērtē pozitīvi) un būtu vērtējama plašākā kontekstā.

Norādāmie vietniekvārdi *šitas*, *šitie* nereti kalpo kā līdzeklis, ar ko teksta autors paspīlgtina savu negatīvo attieksmi vai piešķir pazeminātu vērtējumu apzīmētajai parādībai:

- (62) *Neba nu ir baigais iekāriens pierādīt savu taisnību, neba ir resursi un gribēšana vispār ar šito visu ņemties.* (seekthesimple.com)
- (63) *Ja šito fufeli, ko tu sarakstīji, māca skolās, tad jāsaka, ka izglītība ir tiktāl dareformēta, ka talāk nav kur.* (tvnet.lv)
- (64) *māsa saka, ka nesaprot šitos filtrus, man liekas ir ok, ne?* (instagram.com)

Piemēros (62) un (63) norādāmā vietniekvārda sarunvalodas variants palīdz uzsvērt teksta autora vispārējo nostāju pret teksta tēmu vai sarunas biedru kā nepatīkamam un zemāku, ko var noprast arī pēc citiem izmantotajiem leksiskajiem līdzekļiem (*baigais iekāriens* piemērā (62) un *fufelis* piemērā (63)), savukārt piemērā (64) *šitas*, *šitais* izmantots pieminētās māsas neizpratnes un vērtējuma pastiprināšanai.

Pārējos trīs gadījumos vietniekvārds *šitas*, *šitais* piešķir tekstam stilistisku ekspresiju, tuvinot to sarunvalodai, uz ko norāda arī citi sarunvalodas līdzekļi (*atcerās* vārda *atceras* vietā piemērā (65), *prikols* piemērā (66)). Vienlaikus izteikti negatīva konotācija nav novērojama, vai arī tās noteikšanai būtu nepieciešams plašāks konteksts, kā teksta autora iepriekšējā pieredze, kas īstastos neparādās, ja vien nav konkrēti aprakstīta:

- (65) *KURŠ ATCERĀS ŠITO?* (instagram.com)
- (66) *Jau sen gribēju šito priekolu uztaisīt* (instagram.com)
- (67) *MISKASTE (JO ŠITO SIEVA LŪDZ IZNEST APMAIŅĀ PRET PAGATAVOTĀM BROKASTĪM)* (instagram.com)

Autores vājumā atrodams arī norādāmais vietniekvārds *šitāds*, *šitāda*. Trijos gadījumos tas paspīlgtina teksta sarunvalodas stilistiku, taču nav novērojams, ka autori to būtu izmantojuši, lai piešķirtu tekstam negatīvi emocionālu ekspresiju:

- (68) *[vārds] teica, ka viņam arī vajag šitādu „divu gultu” gultu* (instagram.com)
- (69) *Un tad vēl šitādi prikoli* (instagram.com)
- (70) *NOPIRKU ARĪ ŠITĀDU CIABATTU.* (instagram.com)

Ceturtajā gadījumā norādāmais vietniekvārds *šitāds*, *šitāda* palīdz uzsvērt teksta autora negatīvo nostāju, par ko liecina arī citi izmantotie izteiksmes līdzekļi, kā, piem., vārdu savienojums *piestāsta ausis*:

- (71) *Tā mēs bieži aizejam uz veikalu, mums piestāsta ausis, ka vajadzīga tieši šitāda vanna, un mēs to pārkam nost.* (seekthesimple.com)

Tikai divos gadījumos autore vājumā atrodams norādāmais vietniekvārds *šamējais*, *šamējā*:

- (72) *[..] pāris reizes sanāca mērķi sasniegt un aizrunāties garāk, kā rezultātā sanāca šamējo PC inficēt ar kriptēšanas vīrusu [..].* (laacz.lv)
- (73) *Vai tā nebija S. Hokinga ideja? Kad šamējais viesojās pie Simpsoniem, ta Homērs padeva ideju par virtuļveida kosmosu.* (tvnet.lv)

Piemērā (72) norādāmā vietniekvārda sarunvalodas varianta lietojums paspīlgtina autora nievājošo attieksmi, kas parādās teikuma kopējā vēstījumā, taču piemēra (73) vērtējumam būtu nepieciešams plašāks konteksts, kas šajā gadījumā nav pieejams, jo komentāra autors savu domu nav izvērsis un citus komentārus nav pievienojis.

Kā redzams, kopumā norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantu dažādība autorei vājumā ir ļoti maza, atrodamī tikai varianti *šitas*, *šitais*, *šitā*, *šitāds*, *šitāda* un *šamējais*. Turklāt šie varianti atrodamī tikai ziņu portālu komentāros, emuāru ierakstos un komentāros, kā arī *Instagram* īsstāstos. Ziņu tekstos neviens norādāmā vietniekvārda sarunvalodas variants netika atrasts.

Secinājumi

Aplūkotajā teorētiskajā literatūrā identificēti kopumā deviņi norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti, bet korpusos identificēti vēl 13 variantu. Kopumā atrasti 22 varianti, no kuriem 10 lietoti visos analizētajos korpusos. Nav neviena norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianta, kas būtu pieminēts visos 12 apskatītajos teorētiskās literatūras avotos, taču tādi sarunvalodā nostabilizējušies varianti kā *šitas*, *šitais*, *šitā* un *šitāds*, *šitāda* atrodamī 7–10 no teorētiskās literatūras avotiem. Viens variants, *šitenais*, ir pieminēts tikai vienā no aplūkotajām gramatikām un vārdnīcām, turklāt nav atrasts nevienā no analizētajiem korpusiem vai autorei vāktajiem tekstiem.

Nedaudz vairāk kā puse tādu korpusa tekstos esošo norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas variantu, kas nav atrodamī aplūkotajās gramatikās un vārdnīcās, ir lietoti tikai vienā vai divos no aplūkotajiem korpusiem, līdz ar to nav lietojumā nostabilizējušies un ir drīzāk vērtējami kā okazonāli darinājumi. Tie lielākoties ir jau esošo variantu atvasinājumi. Mūsdienu sarunvalodā saglabājušies jau vēsturiskā tendence veidot jaunus norādāmo vietniekvārdu variantus, darīnot salīkteņus no jau esošajiem vietniekvārdiem vai to virknējumiem. Tādējādi jaunās formas ir garākas nekā vispārlietotie sarunvalodas varianti (piem., *šis*, *tas* > *šitas* > *šitentaste*).

Lielākā daļa identificēto variantu ir atrodamī reālajā valodas lietojumā, taču nav pieminēti gramatikās un vārdnīcās, kā arī nav lietoti autorei pašai vājumā. Tā kā šo variantu lietojuma biežums korpusos ir neliels, ir sagaidāms, ka mazāka apjoma korpusā, kāds ir autorei pašai vākums, tie var neparādīties.

Autorei pašai vākuma kvalitatīvajā analizē novērots, ka norādāmo vietniekvārdu sarunvalodas varianti nereti pastiprina teksta negatīvo intonāciju vai norāda uz nievājošu attieksmi. Tomēr ir arī gadījumi, kuros norādāmā vietniekvārda sarunvalodas varianta lietojums piešķir tekstam sarunvalodas nokrāsu bez negatīvas konotācijas.

Avoti

Baklāne, Anda, Saulespurēns, Valdis, Ozols, Artis, 2022. „*Karogs*” 1940–1995 (*Karogs*). CLARIN-LV digitālā bibliotēka. Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūts. Pieejams: <http://hdl.handle.net/20.500.12574/83>

- Baklāne, Anda, Saulespurēns, Valdis, Ozols, Artis, 2022. „*Literatūra un Māksla*” (*LitMāksla*). CLARIN-LV digitālā bibliotēka. Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūts. Pieejams: <http://hdl.handle.net/20.500.12574/81>
- Bušs, Ojārs, Ernstsone, Vineta. 2006. *Latviešu valodas slenga vārdnīca*. Rīga: Apgāds Norden AB.
- Ceplītis, Laimdots (atb. red.). 1991. *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. 7.2. sējums. Rīga: Zinātne.
- Džeriņš, Jānis, Džonsons, Kristaps. 2007. *Latviešu valodas tīmekļa korpuss (Tīmeklis2020)*. CLARIN-LV digitālā bibliotēka. Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūts. Pieejams: <http://hdl.handle.net/20.500.12574/46>
- Grīnberga, Elza et al. 2002. *Latviešu valodas sinonīmu vārdnīca*. 3. izdev. Rīga: Avots.
<https://laacz.lv> (emuārs)
<https://seekthesimple.com> (emuārs)
<https://www.delfi.lv> (ziņu portāls)
<https://www.instagram.com> (sociālo tīklu lietotne)
<https://www.nra.lv> (ziņu portāls)
<https://www.tvnet.lv> (ziņu portāls)
- Interneta agresivitātes indekss (Barometers)*. Pieejams: <http://barometers.korpuss.lv/>
- Laizāns, Mārtiņš. 2015. *Latviešu valodas emuāru korpuss (Emuāri)*. CLARIN-LV digitālā bibliotēka. Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūts. Pieejams: <http://hdl.handle.net/20.500.12574/79>
- Latvijas ziņu portālu raksti (Ziņas)*. Pieejams: <https://korpuss.lv/id/Ziņas>
- Levāne-Petrova, Kristīne et al. 2023. *Līdzsvarotais mūsdienu latviešu valodas tekstu korpuss (LVK2022)*. CLARIN-LV digitālā bibliotēka. Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūts. Pieejams: <http://hdl.handle.net/20.500.12574/84>
- Mīlenbahs, Kārlis. 1923. *Latviešu valodas vārdnīca*. IV sēj. Rediģējis, papildinājis, nobeidzis Jānis Endzelīns. Rīga: Kultūras fonds.

Literatūra

- Barbare, Dzidra. 2002. Vietniekvārds. *Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība*. Pokrotniece, Kornēlija (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts.
- Bērziņa-Baltiņa, Valerija. 1994. *Latviešu valodas gramatika*. 5. izd. Rīga: Zvaigzne ABC. [Pirmizdevums: 1942]
- Bhat, Darbhe Narayana Shankara. 2004. *Pronouns*. Oxford: Oxford University Press.
- Endzelīns, Jānis. 1951. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
- Endzelīns, Jānis, Mīlenbahs, Kārlis. 1923. *Latviešu gramatika*. 2. izd. Rīga: Valters un Rapa. [Pirmizdevums: 1907]
- Endzelīns, Jānis, Mīlenbahs, Kārlis. 1993. *Latviešu valodas mācība*. 14. izd. Rīga: Zvaigzne. [Pirmizdevums: 1907]
- Holst, Jan Erik. 2001. *Lettsche Grammatik*. Hamburg: Helmut Buske Verlag.
- Kalme, Vilma, Smiltņiece, Gunta. 1989. *Mūsdienu latviešu literārās valodas morfoloģija. Deklinējamās vārdšķiras*. Rīga: Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitāte.
- Kalme, Vilma, Smiltņiece, Gunta. 2001. *Latviešu literārās valodas vārdarināšana un morfoloģija. Lokāmās vārdšķiras*. Liepāja: Liepājas Pedagoģijas akadēmija.
- Kalnača, Andra. 2011a. *Morfoloģijas stilistika*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds.

- Kalnača, Andra. 2011b. Norādāmo vietniekvārdu lietojums plašsaziņas līdzekļu tekstos. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*. 6, 33–40.
- Kalnača, Andra. 2013. Morfoloģija. *Latviešu valoda*. Veisbergs, Andrejs (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 45–108.
- Kalnača, Andra, Lokmane, Ilze. 2021. *Latvian Grammar*. Rīga: University of Latvia Press. <https://doi.org/10.22364/latgram.2021>
- Liepa, Dite. 2011. *Latvijas preses valoda*. Rīga: Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts.
- Lokmane, Ilze. 2009. Publicistikas valodas vieta funkcionālo paveidu un stilu sistēmā. *Valoda: nozīme un forma*. 1, 5–13. <https://doi.org/10.22364/vnf.1>
- Mežale, Emīlija. 2018. Norādāmie vietniekvārdi noteiktā artikula funkcijā latviešu un somu preses tiešsaistes izdevumos: pragmatiskā pieeja. *Valoda: nozīme un forma*. 9, 191–202. <https://doi.org/10.22364/vnf.9.14>
- Mežale, Emīlija. 2019. Norādāmo vietniekvārdu lietojums latviešu un somu presē. *Valoda: nozīme un forma*. 10, 163–181. <https://doi.org/10.22364/vnf.10.14>
- Nītiņa, Daina. 2013. Vietniekvārds (pronomens). *Latviešu valodas gramatika*. Nītiņa, Daina, Grigorjevs, Juris (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts, 428–455.
- Vulāne, Anna. 2013. Vārdarināšana. *Latviešu valodas gramatika*. Nītiņa, Daina, Grigorjevs, Juris (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts, 190–299.

Summary

The use of colloquial variants of demonstrative pronouns is one of the characteristic features of colloquialism in Latvian language. The aim of the study is to identify and aggregate these variants. The theoretical base of the study consists of grammars, dictionaries and monographs of Latvian language, which mention and discuss demonstrative pronouns and their colloquial variants.

The variants found in the actual use of the language were located in the corpora “Latvian Blog Corpus 2015”, “Latvian Web Corpus 2007”, “CommonCrawl of Latvian 2020”, and “Articles from Latvian news portals”. In total, 22 colloquial variants of demonstrative pronouns were found in theoretical literature and corpora.

A qualitative analysis of the colloquial variants of demonstrative pronouns was performed, using the examples excerpted from the author’s own language material. It consists of blog texts and comments, news portal texts and comments, and *Instagram* stories. It was concluded that several variants that exist in real language use have not stabilized. When creating new variants, there is a tendency to devise longer forms from the existing colloquial variants of demonstrative pronouns or their compounds. The qualitative analysis shows that colloquial variants of demonstrative pronouns are used both to express a negative emotional expression and to give a stylistic expression without a negative connotation.

Keywords: demonstrative pronoun; colloquial language; Internet language; social network language; blogs.

Rakstam ir Creative Commons Attiecinājuma 4.0 Starptautiskā licence (CC BY 4.0) /

This article is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)